

תגובות

בלנית מחללת שבת / הרב יעקב אריאל

ב'אמונת עתיך' 139 (תשפ"ג), עמ' 137-141, כתב הרב עומר שפס שמחללת שבת יכולה לשמש כבלנית, על פי פסיקת הפוסקים האחרונים שמחלל שבת בימינו הוא כתינוק שנשבה ולכן לא דנים אותו כגוי. אולם אף שמחלל שבת אינו כגוי יש לעמוד על שאלת נאמנותו למצוות. בתחילת מסכת חולין דנה הגמרא בנאמנותו של אדם לשחיטה ושם (ה' ע"א) נאמר:

מכם - ולא כולכם... מכאן אמרו מקבלין קרבנות מפושעי ישראל כדי שיחזרו בהן בתשובה, חוץ מן המומר ומנסך את היין ומחלל שבתות בפרהסיא.
ורש"י שם פירש:

האי תנא חמירא ליה שבת כעבודת כוכבים דהעובד עבודת כוכבים כופר בהקב"ה והמחלל שבת כופר במעשיו ומעיד שקר שלא שבת הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית.

יש כאן שני דינים: א) מחלל שבת כופר בקב"ה ובכך הוציא את עצמו מכלל ישראל וקרבתו פסול מגזרת הכתוב שנאמר 'מכם' ולא כולכם. ומכאן למד הרשב"א בתשובה 'דאפילו משומד לחלל שבתות בפרהסיא הרי הוא משומד לכל התורה וכדתניא (חולין ה.)¹. ומכיוון שדינו כגוי מן הראוי להתרחק מקרבתו. ומגעו ביין אוסר. ב) אין לו נאמנות לכשרות, כי אינו בחזקת מקיים מצוות. זה נלמד מסברה ולא מגזרת הכתוב. כמו שכתב הב"י (יו"ד, סי' קיט בשם הרשב"א):

דמשומד לדבר אחד לא הוי משומד לכל התורה כולה זולתי לעבודה זרה ולחלל שבתות בפרהסיא (חולין ה' ע"א)... דלא שביק היתרא ואכיל איסורא.

וכך נפסק להלכה ב'שלחן ערוך'².

אמנם שני הדינים נלמדים ממקור אחד, מהסוגיה בחולין, שלפיה מחלל שבת נחשב כופר בתורה כולה, אך יש הבדל ביניהם. הראשון הוא דין, השני סברה. ונפקא מינה לענ"ד לעניין מחלל יום הכיפורים. ה'שלחן ערוך'³ פסלו לכתוב גט, כדין מחלל שבת. והעיר על כך הרש"ש⁴, שלטעמו של רש"י שמחלל שבת כופר במעשה בראשית, הרי ליום הכיפורים אין כל קשר למעשה בראשית? ונראה שאכן קרבנו של מחלל יום הכיפורים כשר, כי לא חל עליו דין התורה של 'מכם' ולא כולכם, אבל לעניין נאמנות לכל התורה, מסתבר שמי שמחלל את יום הכיפורים, שהוא יום קדוש שאפילו רחוקים שומרים אותו, חשוד לכל התורה כולה. הפוסקים האחרונים הולכים בעקבות הר"י עטלינגר⁵ הסובר שמחללי שבת בימינו הם כתינוקות שנשבו, ואינם כעובדי עבודה זרה ולכן מגעם ביין לא אוסר, כיוון

1. שו"ת הרשב"א, חלק א סי' שטו, הביאו הב"י, יו"ד סי' קכד.

2. שו"ע, יו"ד סי' קיט סעי' ז.

3. שו"ע, אה"ע סי' קכג סעי' ה.

4. רש"ש, חולין ה' ע"א.

5. שו"ת בניין ציון החדשות, סי' כג.

שהם לא הוציאו את עצמם מכלל ישראל, ודין התורה 'מכם' לא חל עליהם, וקרובם כשר. אך לעניין נאמנות בכשרות הדבר תלוי בסברה. יש צורך בבדיקה, אם הוא גם מקיים קצת מצוות, כגון שהוא מקדש על היין וכדו' ואז ייתכן שהוא גם שומר כשרות כהלכה. אך אם לא ידוע לנו שהוא מקיים מצוות, אמנם אין להאשימו, והרי הוא כתינוק שנשבה, אך סוף סוף למעשה אינו מקיים מצוות ואי אפשר לסמוך עליו. שומר שבת הוא בחזקת מקיים מצוות אלא אם כן יתברר לנו שיש מצוות שאינו מקיים. מחלל שבת הוא בחזקת שאינו מקיים מצוות, אלא אם כן יתברר לנו שיש מצוות שהוא שומר כהלכה. ולענייננו, מחללת שבת, מן הסתם אינה שומרת מצוות כהלכה. לכל היותר היא שומרת מסורת, אך לא הלכה. אמנם אין להכחיש את העובדה שב"ה יש מחללות שבת השומרות על הלכות נידה וטובלות, אולם הדבר צריך בדיקה אם הן עושות זאת מקופיא או מקיבעא. כגון האם הן פונות לרב בשאלות של כתמים, פרישה, חציצה וכדו'. ואכן מי שיודעה ומכירה שהיא מקפידה על הלכות הטהרה כדת משה וישראל הוא יכול לסמוך עליה.⁶ לכן בעל תשובה, שאשתו עדיין לא מקיימת מצוות, והוא מכירה כמי ששומרת את ההלכה, הוא יכול לסמוך עליה. אך סתם מחללת שבת בוודאי שלא ניתן למנותה לתפקיד כה רגיש ואחראי, שטהרת הדורות העתידים תלויה בו.

בעניין תינוק שנשבה / הרב יעקב אריאל

ב'אמונת עתיך' 134 (תשפ"ב) עמ' 20 ושם גיליון 136, עמ' 157, היה דיון בשאלה אם מותר להשתמש ב'מעלית שבת' שתוקנה על ידי טכנאי בשבת. הרב בוצ'קו טען בין היתר שכיוון שהטכנאי חילוני - דינו כ'תינוק שנשבה', ולכן אין לאסור את השימוש ב'מעלית שבת' מדין 'מעשה שבת'. ברצוננו להפנות לתגובה לעיל בהקשר לבלנית שאינה שומרת שבת, ויחס ההלכה ל'תינוק שנשבה', ולהדגיש שדין 'תינוק שנשבה' מתייחס רק לעניין הוצאתו מכלל ישראל בהקשר ליין נסך וכדו', אך אין לעודדו חלילה לחלל שבת עבורנו ע"י הנאה מתוצרתו אחרי שבת.

חובת ההצבעה / הרב יעקב אריאל

בהמשך למאמרו של הרב נריה גוטל, ראש בית המדרש לתורה ומדינה, ב'אמונת עתיך' 138 (תשפ"ג), עמ' 65-71, באשר לחובת ההצבעה לכנסת, מן הראוי להוסיף את דבריו של הרמב"ן (דברים כז, כו) על הפסוק 'ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם ואמר כל העם אמן':

בירושלמי סוטה (פ"ז ה"ד) ראיתי, אשר לא יקים, וכי יש תורה נופלת? רבי שמעון בן יקים אומר זה החזן, רבי שמעון בן חלפתא אומר זה בית דין של מטן, דאמר רב יהודה רב הונא בשם שמואל על הדבר הזה קרע יאשיהו ואמר עלי להקים. אמר רבי אסי בשם רבי תנחום בר חייה למד ולימד ושמר ועשה והיה סיפק בידו להחזיק ולא החזיק הרי זה בכלל ארור. ידרשו בהקמה הזאת, בית המלך והנשיאות

6. ראה שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"א סי' נד.

שבידם להקים את התורה ביד המבטלים אותה, ואפילו היה הוא צדיק גמור במעשיו והיה יכול להחזיק התורה ביד הרשעים המבטלים אותה הרי זו ארוך. במשטר דמוקרטי ניתנת הזדמנות נדירה, ביום הבחירות, לכל אזרח להשפיע על מדיניות השלטון. הוא יכול לנצל הזדמנות זו ולהקים את התורה במדינה למשך הקדנציה הבאה, או חלילה לדרדר אותה. החמצת הזדמנות זו עלולה לגרום להפלת התורה חלילה, וחל עליו הפסוק האמור ודברי הירושלמי. כי היה עליו להקים את התורה מידי המבטלים אותה והוא לא עשה זאת. גם הנמנע מהצבעה מבטל את מצוות התורה, ולכן אף הוא בכלל הפסוק האמור. לעומת זאת המנצל הזדמנות זו ואומר 'עלי להקים' מביא עליו את הברכה 'ברוך אשר הקים את דברי התורה הזאת'.

תגובה לתגובה / הרב נריה גוטל

כיהודה ועוד לקרא, אוסיף הפניה (מקוצרת) לתיאורו המפעים של הרב משה אלפרט ביומנו, את תחושותיו ומעשיו ביום הבחירות הראשונות במדינת ישראל המתחדשת (כ"ד בטבת תש"ט, 25 בינואר 1949) - ראה בספרי, אור יקרות, עמ' 495-496:

בשעה 5:35 בבקר השכם קמתי אני ואשתי ואחי... וגיסי... ובני... אחרי ששתינו קפה לבשנו בגדי שבת לכבוד יום הגדול והקדוש הזה. כי זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. כי אחרי אלפיים שנה גלות או יותר, אפשר להגיד יותר מששת ימי בראשית ועד היום הזה, לא זכינו ליום כזה, שנלך לבחירות למדינה יהודית, וברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה... הלכנו לקלפי... ופנקסי הזהות של מדינת ישראל בידינו. בשמחה רבה ועצומה הלכנו את הדרך הקצרה מביתנו, וכל הדרך הלכתי כמו בשמחת תורה אצל הקפות עם ספר תורה, כי פנקס זהות של ישראל היה בידי. לא היה גבול לאושר והשמחה שהיה לי... השמש הביא את תיבת הקלפי... התחילו הבחירות והיו"ר אמר לי שהיות ואני האיש הזקן מכל האנשים שישנם פה, אז אני אהיה הראשון מהבוחרים. ברטט של קדושה ובהדרת קודש מסרתי לידי היו"ר את פנקס הזהות שלי וקרא את שמי מתוך הפנקס שלי. סגן היו"ר רשם את שמי בנייר ונתן לי מספר 1. מסר לידי מעטפה אחת ונכנסתי לחדר השני ששם היו מונחים כל הפתקאות של כל הרשימות. ביד רועדת וברגש של קדושה לקחתי פתק אחד מספר ב', רשימת האיחוד הדתי, ושמתי אותה ליד המעטפה שקיבלתי אותה מידי היו"ר. נכנסתי שוב לחדר הקלפי והראתי לכולם כי יש בידי רק מעטפה אחת. הגיע הרגע הכי קדוש בחיי, אותו הרגע שלא זכו האבא שלי ולא הסבא שלי. רק אני בזמני, בחיי, זכיתי לרגע כזה של קדושה וטהרה. אשרי לי ואשרי חלקי! בירכתי ברכת שהחיינו, ושמתי את המעטפה לתוך תיבת הקלפי. לחצתי את ידי היו"ר והסגן ויתר חברי הועדה ויצאתי משם... שבנו הביתה, והלכתי להתפלל, יום חג גדול.

עוד על תיקון אינקובטורים המכילים קדם-עוברים (ביציות מופרות)

בשבת / הרב אריה כץ

ב'אמונת עתיך' 111 (תשע"ו), עמ' 126-130, פורסם מאמרי 'תיקון אינקובטורים המכילים ביציות מופרות בשבת'. במאמר זה הראיתי, שעל פי הדעה המקובלת בין הפוסקים, אסור

לחלל שבת באיסור תורה בשביל הצלת ביציות מופרות, שכן הגדרתו של עובר (שמחללים עליו שבת) מתחילה רק לאחר הכנסתו לרחם האישה. לאחר כתיבת מאמרי זה, התפרסם מאמרו של הגאון הרב רא"ם הכהן - 'הצלת עוברים (ביציות מופרות) בשבת'⁷, שפסק שיש לחלל שבת גם על קדם עוברים במעבדה. במאמרו הוא עסק בעיקר בשאלת פיקוח נפש של עוברים, שעליה נראה שאין מי שחולק למעשה כיום. רק בסוף דבריו הוא התייחס לדברי שו"ת 'שבט הלוי' (שהוזכרו במאמרי הנ"ל), שאין מחללים שבת על קדם-עוברים במעבדה, ודחה אותם - את הטענה שרוב קדם-העוברים אינם מתפתחים לכדי ולד חי הוא דחה בטיעון, שבסופו של דבר מחללים שבת לצורך פיקוח נפש גם במקרים שבהם סיכויי ההצלה מועטים. את הטענה שאין לקדם-עוברים במעבדה מעמד של עובר קודם הכנסתם לרחם הוא דחה בטיעון שכיום תינוקות רבים נולדים כתוצאה מהפריה חוץ גופית, ולכן אין לחלק בין שיטות העיבור השונות. לדבריו, העיקר הוא פוטנציאל החיים שקיים גם בקדם-עובר שנמצא במעבדה. לטיעוני העקרוניים הוסיף הרב רא"ם הכהן שתי נקודות:

(1) גם אם יש מקום לחלוק על דבריו שלו, בדיני נפשות אין מושגים של 'קולא' ו'חומרא', שכן המחמיר בחילול שבת מקל בפיקוח נפש.

(2) הוא התייעץ בעניין עם הגאון הרב נחום אליעזר רבינוביץ' והגאון הרב שלמה דיכובסקי, והם הסכימו לשיטתו.

לגבי הנקודה האחרונה, מכיוון שאותם רבנים גאונים לא הביעו את דעתם בכתב, ואיני יודע מהם נימוקיהם וטיעוניהם, אין בידי האפשרות לדון בהם. לצערי הגרנ"א רבינוביץ' זצ"ל כבר אינו בין החיים, ואין אפשרות לברר את דעתו המדויקת בעניין. אולם נראה לעניות דעתי, שהרב הכהן לא עמד על הנקודה העיקרית שבדברי הפוסקים שהבאנו לעיל, והיא שרגע העיבור אינו הרגע שבו הזרע פוגש את הביצית אלא הרגע שבו יש עובר שמשתרש ברחם האישה.⁸ לנקודה זו יש השלכות רבות, שאינן קשורות לחילול שבת, עליהן עמדנו בעבר בבמות שונות.⁹ בין ההשלכות - שאלת השמדת קדם-העוברים, דיני חליצה וייבום, קביעת הייחוס לאב ועוד. אם נבחר נקודת זמן אחרת, ניאלץ לבחור את רגע כניסת הזרע לתוך הביצית. אולם קשה מאוד להגדיר את הרגע הזה כרגע ההיריון לכל הדברים שהוזכרו לעיל. פעמים רבות אין שום משמעות לכניסת הזרע לביצית, כגון כשהזרע אינו תקין או כשהביצית אינה תקינה. באופן כזה מלכתחילה מתברר שלא היה כלום,¹⁰ ולא שייך שנקודה זו תגדיר את תחילת העיבור (כפי שלא שייך להגדיר את

7. אסיא קה-קו (תשע"ז), עמ' 43-56.

8. ממאמרו של הרב הכהן מוכח שהוא ראה רק את תשובת שבט הלוי שהתפרסמה בחלק ה, ולא ראה את התשובה שבחלק י (ראה מאמרי הנ"ל). כך את טיעוני השני של הגר"ש וואזנר (שהדבר אינו תלוי ברוב, אלא שאין לקדם-עובר מעמד קודם הכנסתו לרחם) הוא הביא רק מכלי שני (תשובה מאתר 'דין'), ולא ראה את דבריו מכלי ראשון.

9. ראה שו"ת שאגת כהן, ח"א סי' יא; שו"ת שאגת כהן, ח"ב סי' סט ומאמרי - 'ייחוס האב בתרומת ביצית מאישה לא יהודייה', אמונת עתך 126 (תש"פ), עמ' 122-125.

10. אמנם ייתכן שיש מקום להחריג את שאלת חילול השבת, שכן 'אין הולכים בפיקוח נפש אחר הרוב', אולם גם במקרים כאלו, צריך שיהיה משהו ברור כדי שיתעורר ספק. האם נחלל שבת לצורך כל מקרה שבו אישה מנסה להיכנס להיריון, מכיוון שיתכן וכבר הייתה הפריה בגופה ורק אנחנו טרם יודעים על

תחילת העיבור כרגע כניסת הזרע לרחם). ייתכן ויש מקום להגדיר את רגע העיבור כרגע שבו התבצעה בדיקה במעבדה ונראה שאכן הזרע הפרה את הביצית בהצלחה (דהיינו משני תאי רבייה נוצר תא אחד שלם), אולם הבדיקה רק מגלה מצב ולא יוצרת אותו, ועל הרגע המדויק שבו קורה הדבר קשה מאוד לעמוד.

נוסף על כך, לקדם-עובר במעבדה אין שום יכולת ושום אפשרות להתפתח לוולד חי כל עוד לא מכניסים אותו לגוף האישה. לכן אי אפשר להחיל עליו מעמד של עובר - מעמדו של העובר נגזר מכך שמדובר בפוטנציאל ממשי להתפתחותו של וולד שלם. פוטנציאל זה לא קיים כל עוד הוא אינו נמצא בגוף האישה, וכמו שלתא זרע או ביצית אין מעמד של עובר (אף שיש להם פוטנציאל להפוך לאדם שלם לאחר תהליכי ההפריה).

לכן נראה שאין בדברי הרב רא"ם הכהן בכדי לדחות את סברתם הפשוטה של גדולי הפוסקים שכתבו שאין לחלל שבת באיסור תורה לצורך הצלת עוברים.

כך? (על כך יש להוסיף ולשאול אם גדרי חילול שבת על עובר שאינו 'נפש' דומים לגדרי חילול שבת על אדם חי?). נראה שזו גם כוונתו של שבט הלוי בטיעונו שרוב קדם-העוברים שנוצרים מהפריה חוץ גופית אינם מתפתחים לכדי וולד חי, דהיינו לא מדובר כאן בטיעון כמותי אלא בטיעון איכותי.